

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.25>

МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ, ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ

Нікітіна-Дудікова Ганна Юріївна,

orcid.org/0000-0002-8865-0061

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

Чорноус Юлія Миколаївна,

orcid.org/0000-0001-9710-4858

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

У статті досліджено міжнародні та європейські стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх значення для удосконалення криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

У роботі представлений перелік міжнародних нормативно-правових та рекомендаційних актів, що є міжнародними та європейськими стандартами.

Надано тлумачення понять «міжнародні стандарти правосуддя дружнього до дитини у кримінальному провадженні» та «європейські стандарти правосуддя дружнього до дитини у кримінальному провадженні».

Наголошено, що не тільки мінімальні вимоги, що закріплені у нормативно-правових чи рекомендаційних актах, є міжнародними або європейськими стандартами, а і вимоги, що висвітлені у судовій практиці судових інституцій (зокрема, практика Європейського суду з прав людини).

Зауважено, що законодавство України надає можливість органам досудового розслідування, прокурорам та суддям відповідно до своїх повноважень застосовувати до неповнолітнього потерпілого дискреційні повноваження, зокрема вибір спеціаліста у кримінальному провадженні.

Проаналізовано окремі міжнародні рекомендаційні акти та рішення Європейського суду з прав людини та виокремлено ті положення, які можуть слугувати рекомендаціями для правоохоронних органів під час проведення досудового розслідування та здійснення правосуддя суддями.

Засвідчено, що слідчий повинен спланувати розслідування таким чином, щоб мінімізувати участь дитини в ході такого розслідування, проте провести його швидко, всебічно та законно.

Звернено увагу на деякі проєкти, які впроваджуються в Україні з метою дотримання основних принципів правосуддя, дружнього до дитини, та ефективного його відправлення в нашій державі.

За результатами дослідження представлено криміналістичні рекомендації слідчим, що сприятимуть удосконаленню криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, міжнародні стандарти, європейські стандарти, правосуддя, дружнє до дитини, криміналістична методика.

Nikitina-Dudikova Hanna, Chornous Yuliia. International and European standards of child-friendly justice in the investigation of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of children

The article examines international and European standards of child-friendly justice and their importance for improving the forensic methodology for investigating criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of children.

The paper presents a list of international regulations and recommendations that are international and European standards.

An interpretation of the concepts of "international standards of child-friendly justice in criminal proceedings" and "European standards of child-friendly justice in criminal proceedings" is provided.

It is emphasized that not only the minimum requirements enshrined in regulations or recommendations are international or European standards, but also the requirements covered in the case law of judicial institutions (in particular, the case law of the European Court of Human Rights).

It is noted that the legislation of Ukraine allows pre-trial investigation bodies, prosecutors and judges, in accordance with their powers, to apply discretionary powers to a juvenile victim, including the choice of a specialist in criminal proceedings.

Some international recommendations and decisions of the European Court of Human Rights have been analyzed and those provisions that can serve as recommendations for law enforcement agencies during the pre-trial investigation and administration of justice by judges have been identified.

It is stated that the investigator should plan the investigation in such a way as to minimize the child's participation in such an investigation, but to conduct it quickly, comprehensively and legally.

Attention is drawn to some projects that are being implemented in Ukraine in order to comply with the basic principles of child-friendly justice and its effective delivery in our country.

According to the results of the study, forensic recommendations were presented to investigators that will help improve the forensic methodology for investigating criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of children.

Key words: *criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of children, international standards, European standards, justice, child-friendly, forensic methodology.*

Упровадження міжнародних та європейських стандартів у різні сфери суспільного життя є актуальним питанням сьогодення, не виключенням є і міжнародні та європейські стандарти правосуддя, дружнього до дитини. Задля впровадження міжнародних та європейських стандартів міжнародні організації приймають ряд нормативно-правових і рекомендаційних актів. У контексті нашого дослідження ними є, зокрема, такі: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, Європейська конвенція про здійснення прав дітей (ETS № 160) від 25 січня 1996 року, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 20 червня 2012 року, Рекомендація № Rec (2003) 20 Комітету міністрів Ради Європи (далі – КМ РЄ) «Щодо нових способів боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх та ролі право-

суддя щодо неповнолітніх» від 24 вересня 2003 року, Мінімальні стандартні правила ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила») від 29 листопада 1985 року (далі – Пекінські правила), Керівні принципи КМ РЄ щодо правосуддя дружнього до дітей від 17 листопада 2010 року тощо. Серед вказаних актів нормативно-правові ратифіковані та імplementовані в українське законодавство. У свою чергу, Україна звертає увагу і на вказані рекомендаційні акти, враховує їх положення під час законотворення з метою формування належної правової бази держави.

На сьогодні криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень зазнає якісно нових змін, адже її розвиток залежить не лише від внутрішнього законодавства та національної правозастосовної практики, а і від прийнятих та окремих імplementованих міжнародних та європейських стандартів. Такі стандарти

сприяють і удосконаленню криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Міжнародні та європейські стандарти кримінального провадження, в тому числі і правосуддя, дружнього до дитини, досліджували такі вчені: В. Владишевська, В. Рибак, П. Рудик, М. Середя та інші.

Дослідженням криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей займалися такі вчені: С. Авраменко, О. Гірук, М. Корнієнко та інші.

Водночас ще не було представлено наукових досліджень, які поєднували б у собі цих два напрями з метою удосконалення криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Повною мірою висвітлення означеної тематики забезпечить визначення понять «міжнародні стандарти правосуддя, дружнього до дитини» та «європейські стандарти правосуддя, дружнього до дитини».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови трактується: «Міжнародний – 1. Стос. до відносин між народами і країнами. 2. Який існує між народами, поширюється на них. 3. У якому беруть участь представники різних країн, народів...», «європейський – 1. Стос. до народів і держав Західної Європи // Відомий усій Європі...», а «стандарт – 1. Норма, зразок, мірило...» [1, с. 360, 671, 1383].

Як зазначив В.В. Гвоздюк, у подібних випадках дослідження, як наше, термін «європейські стандарти» слід використовувати в такому значенні: «Європейський – стосується народів і держав Європи загалом», що за аналогією та логікою викладення і тлумачення схожий на термін «Міжнародний – стосується відносин між народами і країнами» а «стандарт – норма, зразок, мірило...» [2, с. 193; 1, с. 671, 1383].

Д.В. Сімонович, провівши дослідження на тему «Розмежування міжнародних та європейських стандартів з прав людини у кримінальному судочинстві», визначив критерії розмежування таких стандартів з прав людини в кримінальному процесі,

а саме: 1) дія міжнародних стандартів з прав людини поширюється на всю світову спільноту, тому їх автоматично вважають загальноновизнаними, а дія європейських стандартів – лише на держави – учасниці Ради Європи й загальноновизнаними їх вважають з моменту ратифікації; 2) міжнародні стандарти з прав людини приймає Генеральна Асамблея ООН, а європейські стандарти з прав людини – Рада Європи; 3) міжнародні стандарти – результат пошуку якісно нових організаційних, політичних і правових засобів забезпечення основних прав та свобод людини світовою спільнотою, а європейські стандарти закріплюють і розвивають міжнародні стандарти з прав людини [3, с. 408–409].

Щодо поняття «правосуддя», то варто зауважити, що його дефініція у нормативно-правових актах відсутня, лише наявні тлумачення на доктринальному рівні.

С. Тимченко вважає, що правосуддя є діяльністю суду, що здійснюється у формі цивільного, адміністративного, кримінального, господарського та конституційного судочинства, яка проходить у визначених законом процесуальних формах у судових засіданнях за участі сторін та інших учасників процесу й полягає у встановленні фактичних обставин справи та з'ясуванні істини в розглянутій справі шляхом дослідження доказів, що закінчується ухваленням рішення в справі із застосуванням норм відповідного матеріального права [4]. В. Владишевська ж стверджує, що «міжнародні стандарти у сфері правосуддя – це загальноновизнані, універсальні мінімальні вимоги, які установлені та визнані міжнародною спільнотою (принципи, рекомендації, правила, критерії, рішення, висновки) для ефективного функціонування як держави в цілому, так і судової влади зокрема» [5, с. 49].

Наведені визначення заслуговують на увагу, проте не тільки мінімальні вимоги, що закріплені у нормативно-правових чи рекомендаційних актах є міжнародними або європейськими стандартами, а і вимоги, що висвітлені у судовій практиці певних судових інституцій. Наприклад, аналіз ст. 53 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та засто-

сування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року показує, що практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є джерелом права в Україні, тобто має прецедентно-правовий характер.

Проаналізувавши позиції вчених, можемо вказати, що міжнародні стандарти правосуддя дружнього до дитини у кримінальному провадженні – це ті універсальні мінімальні вимоги, які прийняті міжнародною організацією (світового спрямування) у формі нормативно-правових та/чи рекомендаційних актів, а також висвітлені у практиці окремих судових установ задля ефективного судового розгляду за участі дітей з метою виконання завдань кримінального провадження. У свою чергу, поняття європейських стандартів правосуддя у кримінальному провадженні тотожне поняттю міжнародних стандартів, відмінністю є лише суб'єкт прийняття таких мінімальних вимог (міжнародна регіональна організація (поширення повноважень за географічно-територіальним розташуванням країн, а саме країн Європи)).

Методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей відноситься до етапу досудового розслідування. Проте кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [6]. Це свідчить про те, що виконання завдань кримінального провадження неможливе без взаємодії вказаних процедур. Своєю чергою ефективність (швидкість, повнота та неупередженість) судового провадження залежить від якісного проведення етапу досудового розслідування (швидкість, повнота, збір доказової бази тощо). Тому, як показує практика, на етапі судового провадження неодноразово встановлюються як помилки слідства, так і порушення законодавства органами досудового розслідування, що призводить до невстановлення істини у справі та/чи невизнання доказів допустимими.

Відповідно до ст. 19 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних,

соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають, зокрема, здійснення розслідування та проведеного судового провадження [7]. Тобто захист держави дітей від будь-якого прояву насильства і виявляється, зокрема, в тому, що правоохоронні органи держави мають провести ефективне розслідування таких обставин, а органи правосуддя зобов'язані в ході судового провадження встановити істину в справі та винести законне рішення.

Оскільки наша держава зобов'язана дотримуватись норм міжнародних нормативно-правових актів, що є загальновідомим фактом, то варто звернути увагу на міжнародні рекомендаційні акти, які не є обов'язковими для України, проте в ході розслідування завдяки їх аналізу, зважаючи на практичну діяльність правоохоронних органів в ході розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, можна виокремити криміналістичні рекомендації.

У розділі 6 Мінімальних стандартів правил ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила») від 29 листопада 1985 року передбачено, що через різні особливі потреби неповнолітніх, а також різноманіття наявних заходів слід передбачити відповідний обсяг дискреційних повноважень на всіх етапах розслідування, судового розгляду, здійснення контролю за виконанням судових рішень. Водночас слід докладати зусиль для забезпечення відповідної звітності на всіх етапах і рівнях при здійсненні будь-яких дискреційних повноважень. Особи, які використовують дискреційні повноваження, повинні володіти відповідною кваліфікацією або мати підготовку щодо розсудливого застосування таких повноважень відповідно до своїх функцій [8].

Якщо звернути увагу на національну систему нашого законодавства в розрізі цього питання, то норми КПК України орга-

нам досудового розслідування, прокуратури та суддям надають можливість відповідно до своїх повноважень застосовувати до неповнолітнього потерпілого дискреційні повноваження. Наприклад, під час проведення допиту дитини, яка є потерпілою, слідчий відповідно до ст. 71 КПК України самостійно обирає потрібного спеціаліста-психолога чи іншу компетентну особу, яка допоможе йому ефективно провести слідчу (розшукову) дію (встановити психологічний контакт, з'ясувати обставини справи, зрозуміти мову дитини тощо).

Пункт 10.3 Пекінських правил стосується деяких основних аспектів процедури та поведінки поліцейських і інших посадових осіб щодо забезпечення правопорядку у кримінальних справах неповнолітніх. Вираз «уникати заподіяння шкоди», за загальним визнанням, є дуже гнучким формулюванням і охоплює багато сторін можливих дій (наприклад, грубі форми словесного поводження, фізичне насильство, засудження оточуючих). Вже сама участь у процесах системи правосуддя щодо неповнолітніх може «завдати шкоди» неповнолітнім, тому термін «уникати заподіяння шкоди» слід тлумачити широко як заподіяння насамперед найменшої шкоди неповнолітнім, а також будь-якої додаткової або зайвої шкоди [8].

Згідно з міжнародним та національним законодавством до будь-якої людини заборонене фізичне насильство. Проте з огляду на викладене слідчий у ході проведення розслідування задля, по-перше, встановлення всіх обставин справи та, по-друге, зменшення і недопущення додаткового психологічного травмування дитини, повинен уникати грубої форми словесного поводження, вираження осуду до дитини через її, наприклад, віктимну поведінку, що призвела до вчинення кримінального правопорушення проти її статевої свободи та статевої недоторканості.

Розділ 22 Пекінських правил передбачає, що для забезпечення та підтримки необхідної професійної компетентності всього персоналу, що займається справами неповнолітніх, слід використовувати професійну підготовку, навчання в процесі роботи, курси перепідготовки та інші відповідні види навчання. Особи,

до компетенції яких входить прийняття рішень щодо неповнолітніх, можуть мати найрізноманітнішу кваліфікацію. Такі особи повинні мати мінімальну підготовку у галузі права, соціології, психології, кримінології та наук про поведінку. Ця вимога має таке ж важливе значення, як і організаційна спеціалізація та незалежність компетентного органу влади [8].

Відповідно до п. 14 Рекомендації № Rec(2003) 20 КМ РЄ «Щодо нових способів боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх та ролі правосуддя щодо неповнолітніх» від 24 вересня 2003 року усі стадії кримінального процесу повинні проводитись у короткі періоди часу, щоб зменшити затримки та забезпечити за можливістю швидке попередження злочинності серед неповнолітніх. Але у всіх справах заходи прискорення судочинства та підвищення його ефективності мають урівноважуватись вимогами дотримання процесуальних норм [9]. Це свідчить про забезпечення мінімізації наявної психологічної травми та запобігання новій як у підозрюваної, так і у потерпілої дитини в ході розслідування кримінального правопорушення. За фактом вчиненого кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини слідчий повинен спланувати розслідування так, щоб мінімізувати її участь в ході такого розслідування, проте провести його швидко, всебічно та законно. Такий баланс має бути витриманий у кожному кримінальному провадженні за фактом вчинення цих кримінальних правопорушень.

У пункті 2 підрозділу D розділу 3 Керівних принципів КМ РЄ щодо правосуддя дружнього до дітей від 17 листопада 2010 року зазначено, що у разі потреби повинні бути гарантовані конкретні засоби захисту та допомоги дітям у більш уразливому становищі, наприклад, дітям мігрантів, дітям-біженцям та дітям – шукачам притулку, дітям без супроводу, дітям-інвалідам, безпритульним дітям та дітям вулиці, дітям-ромам та дітям, що перебувають у спеціалізованих закладах [10, с. 19]. Про неповагу до таких дітей свідчать практичні ситуації, зокрема рішення у справі ЄСПЛ «Стойка проти Румунії» (заява № 55116/12) від 28 квітня 2018 року. Зі змісту справи випливає, що зі слів 14-річного підлітка,

він був побитий поліцейськими через його ромське походження, а досудове розслідування на національному рівні з цього факту не було проведено, і поліцейські не переслідувалися за законом [11]. Зважаючи на такі ситуації, в ході розслідування слідчий повинен звертати особливу увагу на означені категорії малолітніх та неповнолітніх потерпілих і які зазнали сексуального насильства, оскільки їх психологічний розвиток суттєво відрізняється від інших дітей, що живуть у благополучних сім'ях, відвідують заклади освіти тощо. Під час проведення слідчих (розшукових) дій слідчий має ставитись до них таким чином, щоб вони не почували себе «нікому непотрібними» та «не важливими в суспільстві».

Пункт 3 підрозділу А розділу 4 наведеного рекомендаційного акта свідчить про те, що як дитина, так і батьки або законні представники повинні безпосередньо отримувати інформацію. Надання інформації для батьків не повинно бути альтернативою повідомленням інформації для дитини [10, с. 21]. З цього випливає, що слідчий повинен повідомляти про хід кримінального провадження не лише батьків малолітнього чи неповнолітнього потерпілого, а і саму дитину, враховуючи її психологічний розвиток та емоційний стан. Це повідомлення має бути зроблене на такому рівні, щоб дитина зрозуміла всю інформацію надану слідчим. Зазвичай подібного роду повідомлення допомагають зробити психологи, яких залучають органи досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Звернемо увагу і на деякі рішення ЄСПЛ, які є європейськими стандартами та стосуються кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей.

Зупинимось на рішенні ЄСПЛ у справі «М.С. проти Болгарії» (заява № 39272/98) від 4 грудня 2003 року. З матеріалів справи випливає, що зі слів чотирнадцятирічної дівчини (далі – заявниця), вона була зґвалтована А. і П., а А. та П. заперечували подібний факт.

Оцінивши доводи заявниці та представників уряду Болгарії, зважаючи на складність справи (відсутність «прямих» доказів), ЄСПЛ встановив певні недоліки в ході розслідування:

- не була достатньо проведена перевірка достовірності версії події, висловленої П. та А. і викликаними ними свідками (свідки, чиї свідчення суперечили один одному, такі як пані Т. та пан М., не були перевірені);

- не було встановлено точного часу події;

- не було надано заявниці та її представнику можливості поставити запитання свідкам, яких вона звинуватила у неправдивості їх показів;

- прокурори не приділили уваги питанню, чи достовірна історія, запропонована П. та А., хоча деякі з їхніх заяв закликали до обережності, наприклад, твердження, що заявниця, якій на той час було 14 років, почала пестити А. через кілька хвилин після того, як вперше в житті вчинила секс з іншим чоловіком;

- причиною цієї невдачі, очевидно, була думка слідчого та прокурора про те, що, оскільки нібито мало місце «зґвалтування на побаченні», за відсутності «прямих» доказів зґвалтування як-от сліди насильства та опору чи заклики на допомогу, вони не могли зробити висновок про відсутність згоди та, отже, зґвалтування з оцінки всіх навколишніх обставин. Такий підхід чітко впливає з позиції слідчого і, зокрема, з постанови обласної прокуратури і рішення Головного прокурора;

- прокурори не виключали можливості того, що заявниця могла не погодитися, але вважали, що в будь-якому випадку, за відсутності доказів опору, не можна було зробити висновок, що зловмисники розуміли, що заявниця не дала згоди. Прокурори відмовилися від можливості довести вину зловмисників, оцінюючи всі навколишні обставини, такі як докази того, що вони свідомо ввели заявницю в оману, щоб вивести її в безлюдний район, створюючи таким чином середовище примусу, а також оцінюючи достовірність версій фактів, запропонованих чоловіками та викликаними їх свідками [13].

Тому мало місце порушення позитивних зобов'язань Болгарії за статтями 3 і 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року.

Вкотре доцільно наголосити, що для захисту прав і свобод дитини важливим є питання впровадження міжнародних та

європейських стандартів правосуддя дружнього до дитини та їх ефективної реалізації на практиці, зокрема щодо підготовки кваліфікованих фахівців, які безпосередньо працюють в рамках кримінального провадження з дітьми. Щоб досягнути цього необхідна популяризація та впровадження кращих практик і принципів правосуддя дружнього до дитини та забезпечення їх функціонування на державному рівні.

Міжнародні партнери, такі як Європейський Союз, Дитячий фонд ООН (UNICEF), Координатор проектів ОБСЄ в Україні, Консультативна місія Європейського Союзу в Україні та багато інших, постійно беруть участь в популяризації основних принципів правосуддя дружнього до дитини в Україні. Розглянемо окремі нещодавно введені проекти і ті, які ще запроваджуються, та особливу увагу звернемо на проведення тренінгів і навчань для поліцейських, прокурорів та суддів щодо виконання їх професійної діяльності в рамках правосуддя дружнього до дитини.

Проект Ради Європи «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні» фокусується на підтримці України у посиленні її реакції на випадки сексуальної експлуатації дітей, у тому числі в цифровому середовищі, на поширенні сприятливих для дітей практик з акцентом на забезпечення прав дітей-жертв та свідків у судових провадженнях та просуванні прав дитини в цифровому середовищі [14].

Основні досягнення проекту в Україні: підтримка законодавчих ініціатив, політики і практик, які запроваджуються з метою забезпечення відповідності положенням Конвенції РЄ «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства»; забезпечення прав дитини: проведення дослідження «Аналіз системи правосуддя для дітей, які перебувають у конфлікті з законом в Україні»; імплементація міждисциплінарної міжвідомчої моделі реагування на сексуальну експлуатацію та наругу над дітьми «Barnahus»; проведення спеціалізованого навчання з сексуальної експлуатації та насильства стосовно дітей в Інтернеті (СЕНДІ) для поліцейських, суддів та прокурорів; проведення онлайн-курсів «Правосуддя дружнє до дитини» (HELP) для юристів, суддів, прокурорів та поліцейських [15].

Завдяки реалізації цього проекту фахівці, які безпосередньо працюють в рамках кримінальних проваджень з дітьми, постраждалими від насильства, пройдуть навчання з питань правосуддя дружнього до дітей, сімейного законодавства і сексуальної експлуатації та насильства над дітьми в онлайн-середовищі. Соціальні працівники, педагоги, вчителі та батьки пройдуть навчання щодо запобігання і виявлення сексуальної експлуатації та насильства над дітьми, а також забезпечення умов безпечної поведінки дітей в Інтернеті.

За підтримки міжнародної організації Дитячий фонд ООН (UNICEF) розпочато реалізацію проекту «Barnahus» в Україні.

«Barnahus» – це створення спеціалізованого закладу, який враховує положення КПК України в дружньому до дитини середовищі та мінімалізує наслідки травмування неповнолітньої жертви чи свідка злочину [16].

Основна ідея моделі «Barnahus» – це міждисциплінарний підхід, тобто за цією моделлю із дітьми, які постраждали від будь-якого насильства, свідками або очевидцями насильства, одночасно працюють фахівці з різних галузей, а саме: поліцейські, які виконують процесуальну функцію; психологи, які проводять опитування, діагностування, за необхідності проводять психолого-корекційну роботу із дітьми та членами їх сімей та допомагають при проведенні допиту; соціальні працівники, що беруть на себе завдання вести справу постраждалої дитини в якості представників служби захисту дітей; лікарі здійснюють огляд дитини щодо її фізичного здоров'я та надають необхідну первинну допомогу; юристи забезпечують надання правової допомоги, допомагають зв'язатися з іншими установами, організаціями, які не представлені в «Barnahus», але потрібні дитині, членам її сім'ї для вирішення їхньої проблеми.

Модель «Barnahus» передбачає, що в одному приміщенні будуть облаштовані кімната очікування, кімната для допиту дитини та окрема кімната для мультидисциплінарної команди (яка спостерігатиме за розповіддю дитини), кабінет для роботи фахівців, медичний пункт, кухня та кімнати для особистої гігієни [17].

Отже, головна мета моделі «Barnahus» – це створити максимально нетравматичне середовище, в якому дитина зможе надати повну інформацію, необхідну для розслідування, а також надання їй кваліфікованої та необхідної допомоги.

На сьогодні в Україні впроваджуються спеціальні центри захисту та соціально-психологічної підтримки постраждалим у процесі правосуддя дітей. В межах цього проєкту, із залученням Дитячого фонду ООН (UNICEF), МВС України спільно з Офісом Генерального прокурора, Міністерством юстиції та Національною поліцією України проводять спільні тренінги для слідчих та прокурорів, які повинні оволодіти спеціальними навичками саме для розслідування категорії кримінальних правопорушень, де фігурують діти як потерпілі чи свідки. Наразі цей проєкт успішно функціонує у Вінницькій області. Там вже презентовано перший в Україні Центр захисту та соціально-психологічної підтримки постраждалим у процесі правосуддя дітей. Також в Миколаєві та Києві місцева влада виділила приміщення для облаштування такого ж центру, який буде працювати за моделлю «Barnahus» [16]. Реалізація цього проєкту – новий крок на шляху до максимального втілення на практиці міжнародних стандартів правосуддя дружнього до дитини.

Проведення в межах означених проєктів: тренінгів та спеціальних навчань є здобутком у системі відповідної підготовки слідчих, дізнавачів, прокурорів та учасників системи юстиції, що є надзвичайно важливим у побудові стандартів правосуддя, дружнього до дитини. Адже саме вказані суб'єкти відіграють ключову роль у забезпеченні всього кримінального провадження відповідно до його завдань. А також забезпеченні правосуддя, яке є складовою частиною кримінального провадження, а саме такого, яке є доступним, своєчасним, належним, орієнтованим на дитину та відповідає її віку – коли забезпечується право дитини на справедливий судовий розгляд, право брати участь і розуміти провадження, право на при-

ватне та сімейне життя, а також право на недоторканність і гідність.

Висвітлені в роботі проєкти свідчать про те, що міжнародні та європейські стандарти правосуддя, дружнього до дитини, не просто імплементовані в українське законодавство, а окремі існують як рекомендації – вони активно впроваджуються у правозастосовну практику уповноважених суб'єктів (спеціальне навчання поліцейських (слідчих, дізнавачів, працівників превенції, оперативних працівників), прокурорів, суддів, працівників юстиції).

Отже, проаналізувавши вищевикладені рекомендаційні акти, окремі рішення ЄСПЛ, що є міжнародними та європейськими стандартами, зважаючи на викладені проєкти, що впроваджуються, можна надати такі криміналістичні рекомендації слідчим, що сприятимуть удосконаленню криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Зокрема, слідчий повинен: спланувати розслідування таким чином, щоб мінімізувати участь дитини в ході такого розслідування, проте провести його швидко, всебічно та законно; користуватися дискреційними повноваженнями задля ефективного проведення досудового розслідування (обирати на власний розсуд відповідного спеціаліста, визначати найбільш сприятливий час для проведення процесуальних дій; не допускати до представництва дитини визначених законом осіб за наявності конфлікту інтересів між ними тощо); не допускати грубої форми словесного поводження та вираження осуду до дитини; пересвідчитись у професійності залучених спеціалістів (перевірка відповідного документу); особливу увагу звертати на окремі категорії дітей (діти мігрантів, діти-біженці та діти – шукачі притулку, діти без супроводу, діти-інваліди, безпритульні діти та діти вулиці, діти-роми та діти, що перебувають у спеціалізованих закладах); повідомляти дитину-жертву, як і її батьків, про хід досудового розслідування, враховуючи її вік, психологічний розвиток та емоційний стан.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Гвоздюк В.В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... д-ра філос. : 12.00.09. Київ, 2021. 294 с.
3. Сімонович Д.В. Розмежування міжнародних та європейських стандартів з прав людини у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 400–410.
4. Тимченко С. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Київ, 2004. 302 с.
5. Владишевська В. Поняття міжнародних стандартів у сфері правосуддя: особливості термінології та класифікації. *Юридичний вісник*. 2016. Вип. № 3. С. 47–50.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Конвенція про права дитини : міжнар. док. від 20 листоп. 1989 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»): міжнар. док. від 29 листоп. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.
9. Про нові підходи до злочинності серед неповнолітніх і про значення правосуддя у справах неповнолітніх: Рекомендація N Rec (2003) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 24 вер. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_865#Text.
10. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей: міжнар. док. від 17 листоп. 2010 р. 51 с. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>.
11. Case of Stoica v. Romania (Application no. 55116/12): Judgment European Court of Human Rights, 24 April 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182453>.
12. Chamber judgment Siliadin v. France (Application no. 73316/01): Judgment European Court of Human Rights, 26 July 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-1412014-1474284>.
13. Case of M.C. v. Bulgaria (Application no. 39272/98): Judgment European Court of Human Rights, 4 December 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61521>.
14. Проект «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні». *Офіс Ради Європи в Україні*: [сайт]. URL : <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/combating-violence-against-children-in-ukraine>.
15. Фінальна конференція проекту Ради Європи «Боротьба з насильством в Україні». *Офіс Ради Європи в Україні*: [сайт]. URL : <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/final-conference-of-the-council-of-europe-project-combating-violence-against-children-in-ukraine>.
16. Мета МВС – захистити дітей, які постраждали від кримінальних правопорушень та знизити психологічні травми під час слідчих дій – Денис Монастирський. *МВС України* : [сайт]. 2021. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/meta-mvs-zaxistiti-ditei-yaki-postrazhdali-vid-kriminalnix-pravoporusen-ta-zniziti-psixologicni-travmi-pid-cas-slidcix-dii-denis-monastirskii>.
17. На Вінничинні вперше в Україні запрацює центр Барнахаус для постраждалих від насильства дітей. *Вінницький інформаційний портал «Вежа»* : [сайт]. URL: <https://vezha.ua/na-vinnichchini-vpershe-v-ukrayini-zapratsyuye-tsentr-barnahaus-dlya-postrazhdalix-vid-nasyilstva-ditej-foto/#:~:text=Модель%20Барнахус%20передбачає%2C%20що%20в,та%20кімнати%20для%20особистої%20гігієни>.